

משמעות הדרשה "והבור ריק אין בו מים - אבל נחשים ועקרבים יש בו"

התורה אינה צריכה לכתוב בפירוש "נחשים ועקרבים יש בו" – דכיון ש"אין בו מים", מוכרח שיש בו נחשים ועקרבים / למה נמשלה התורה למים / היוונים ביקשו לאבד את הביטול לקב"ה שבתורה / נס חנוכה הי' דוקא על שמן טהור / "עד דכליא ריגלא דתרמודאי"

בסוגיא דחנוכה¹, אגב דיני הדלקת הנר, מביאה הגמ' דרשה על פסוק בפרשתנו: "ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמ' דרבי תנחום: מאי דכתיב "והבור ריק אין בו מים", ממשמע שנאמר "והבור ריק" איני יודע שאין בו מים? – אלא מה תלמוד לומר "אין בו מים" – מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". דרשה זו הובאה אגב אורחא כדרך הגמרא באשר המאמר הקודם בדיני חנוכה הוא מאותו מ"ד ("אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמ' דרבי תנחום, נר של חנוכה כו"). אמנם, כיון שכל דבר בתורה הוא בתכלית הדיוק, וודאי שיש שייכות בין דרשה זו לחנוכה.

ובמיוחד ע"פ דברי השל"ה ריש פרשתנו, שעניין חנוכה נרמז בפרשה. וכיון שדרשה זו היא על פסוק בפרשת וישב שקוראים (לפעמים) בחנוכה, בוודאי שיש שייכות ביניהם.

חז"ל אמרו "אין מים אלא תורה"² ואין דרשה זו יוצאת מכלל זה. דגם כאן "והבור ריק אין בו מים"

(1) שבת כב, רע"א (וכן בחגיגה ג, א).

(2) ב"ק יז, א. וש"נ.

לקראת שבת

רומז למי התורה. וכמפורש במדרש³: "בור רק – נתרקן בורו של יעקב, אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים".

וזהו הרמז בדרשת רז"ל "מים אין בו – נחשים ועקרבים יש בו", דכאשר "אין בו דברי תורה" אזי במילא "נחשים ועקרבים יש בו", ואין שום מצב ממוצע, דכיון שנתרקן מדברי תורה הרי מיד נעשה מלא נחשים ועקרבים. ולכן לא פירשה התורה שבבור היו נחשים ועקרבים, כי כשכתבה בסתם "אין בו מים", הרי אנו מבינים מעצמנו ש"נחשים ועקרבים יש בו" – עניינים המנגדים לקדושה (ויומתק ביותר שבמדרש-רבה דרשה זו ד"אין בו דברי תורה שנמשלו למים" נסמכה לדרשה ד"מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו").

ובאמת נמצא כזו גם בתורת מורנו הבעל-שם-טוב⁴ עה"פ "וסרתם ועבדתם": "כאשר האדם מפריד את עצמו מהשי"ת מיד הוא עובד עבודה זרה, ולא יש דבר ממוצע".

אמנם לכשנבוא לעיין בתוכן עניין זה, הרי הוא מוקשה:

התינח בתורת הבעש"ט, אפשר להבין דכאשר אדם נפרד ומתנתק ח"ו מהבורא ית', הרי הוא מראה בזאת, שמחשיב את עצמו לדבר חשוב בפני עצמו, וזהו עבודה-זרה (בדקות עכ"פ), וכדאי בספר תניא קדישא⁵ "כי עיקר ושרש ע"ז הוא מה שנחשב לדבר בפני עצמו נפרד מקדושתו של מקום"⁶. אמנם בנידון דידן הוא קשה במאוד: וכי בגלל שאין האדם מלא בדברי תורה מיד נעשה מנגד והיפך הקדושה – נחשים ועקרבים?!

גם צריך להבין: ידוע שאחי יוסף סברו שע"פ דין יש להורגו (מדין רודף בהיותו "נוכל ומתנקש בנפשם להמיתם"⁷ או מטעמים אחרים, כפי שנתבאר במפרשי התורה⁸) – וא"כ איך אפשר לומר שבזאת שרצו להרוג את יוסף, אזי "נתרקן בורו של יעקב" . . אין בו דברי תורה". (דמזה משמע שהשבטים לא התחשבו, ח"ו, בדיני התורה – בה בשעה שלדעתם הכל הי' ע"פ ד"ת)?

אלא שמקודם צריך להבין בעומק דרז"ל שהתורה נמשלה למים. דהרי התורה נמשלה לכמה דברים, ללחם, יין, שמן⁹ וכו'. ובוודאי שכל דבר שאליו נמשלה התורה – ה"ז מתאר גדר ותכונה

(3) ב"ר פרשתנו פפ"ד, טז.

(4) צוואת הריב"ש סע"ו (קה"ת תשל"ה). וראה הערות וצינונים שם.

(5) פכ"ב.

(6) וענין זה מבואר בתניא שם באריכות מפ"כ ואילך.

(7) ספורנו פרשתנו לו, יח.

(8) אוה"ח שם, כ. מפרשי רש"י בפרשתנו. פרשת דרכים בתחילתו. ועוד.

(9) ראה ברכות, נז, סע"א. – לחם ויין. ע"ז לה, א. – יין. תענית ז, א. – מים יין חלב. שהש"ר עה"פ לריח שמניך

טובים – שמן. ועוד.

לקראת שבת

יג

אחרת שבתורה. ובענייננו, "למה נמשלה דברי תורה למים . . לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה"¹⁰. והיינו שעניין ה"מים" שבתורה הוא הביטול והשפלות הנדרשים מהלומד בשעה שלומד תורה¹¹.

והשתא יובנו דברי המדרש הנ"ל, ש"נתרוקן בורו של יעקב . . אין בו דברי תורה": וודאי למדו השבטים תורה וונהגו ע"פ דיני התורה, כפשוט. אלא שהי' חסרון (לפי ערכם וגודל מעלתם) בעניין הביטול שבתורה (כידוע מהא ש"המלך כיון שכרע (בברכה ראשונה דשמ"ע) שוב אינו זוקף"¹² ונשאר בכריעתו וביטולו כל השמו"ע, יתר על שאר בני העם – שמפני מעלתו צריך הוא לביטול עליון יותר). וע"כ אמרו שחסר ה"מים" שבבורו של יעקב, והכוונה על הביטול וההכנעה בתורה.

רק שלפ"ז מתחזקת השאלה האמורה: כיצד אפשר לומר, שבגלל שחסר לאדם (לא בלימוד וידיעת התורה, אלא רק) בביטול והשפלות בשעת לימוד התורה – יהיו אצלו "נחשים ועקרבים" המנגדים לתורה!?

הביאור בזה:

עיקרה של תורה הוא, שעל-ידי הלימוד בה מתקשרים עם נותן התורה. וכדברי הב"ח הידועים¹³ "דכוונתו ית' מעולם היתה שנהי' עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה".

ומשום הכי השפלות והביטול הם תנאים הכרחיים ועיקריים: כל זמן שהאדם מחשיב את עצמו למציאות בפני-עצמה, הנה מכיון שהאדם מוגבל בהגבלות וההגדרות של יושבי בתי חומר, נברא, אין בכוחו להתאחד ולהתייחד עם נותן התורה שהוא אינו מוגבל ולמעלה מעלה מגדרי הנבראים; ורק עי"ז שהלומד עומד בשפלות והכנעה, מתוך ביטול בתכלית, ומרגיש שאין הוא נחשב למציאות כלל כלפי הבורא ית', הנה עי"ז ה"ה יוצא מההגבלות וההגדרות של יושבי בתי חומר, המרגישים את עצמם כאילו הם דבר נפרד בפ"ע, ויכול הוא להתקשר ולהתאחד עם הבלי-גבול של נותן התורה.

ובזאת יובן המשך הדברים בתפילה: "ונפשי כעפר לכל תהי' – פתח לבי בתורתך", דלכאורה קשה: לימוד התורה צריך להיות מתוך חיות, הבנה והשגה, ואילו "ונפשי כעפר לכל תהי'" שולל מהאדם את מציאותו ומבטלה, ואיך אפשר לעסוק מתוך חיות בהבנה וכו' אם האדם אינו כלום?

10) תענית שם.

11) ועד"ז למעלה, כביכול – דבחי' מים היא "ענוותנותו" של הקב"ה, מה ש"התורה ירדה ממקום כבודו . . ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות" (תניא פ"ד).

12) ברכות לד, רע"ב.

13) טור או"ח סי' מז.

אלא שבאמת הא בהא תליא: התנאי ל"פתח לבי בתורתך" – תורה שלך, כיצד נעשה האדם כלי לתורת ה' הבלי-גבול, רק כאשר "ונפשי כעפר לכל תהי" – שהוא "כעפר לכל" ש"הכל דשין עליו"¹⁴ ואזי הוא "כלי קיבול" לתורת השם. דאחרי ההכנה וההכשר מצווה דהביטול והדביקות קודם הלימוד – יבוא גם אח"כ כאשר משכיל ומעיין בכל כח שכלו בהסוגיא, שלא יישכח על "נותן התורה" ויוכל להבין גם את התורה הק' (שהיא למעלה מהעולם).

ועכשיו יובן היטב מאמרם ז"ל "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו":

מכיוון שעיקרה של תורה הוא הקישור וההתאחדות עם נותן התורה, קישור שנעשה מכח הביטול וההכנעה של הלומד – לכן בלימוד התורה יש אך ורק ב' אפשרויות: התאחדות עם נותן התורה, והתנגדות רח"ל אליו ("נחשים ועקרבים"), ואין מושג שיהודי לא יתאחד וגם לא יתנגד – אם "מים אין בו" אזי מוכרח ש"נחשים ועקרבים יש בו". דאם חסר בהביטול וההתאחדות ("מים") לנותן התורה – זהו בגלל שהאדם הוא בגאווה וישות, שע"ז אומר הקב"ה "אין אני והוא יכולין לדור בעולם"¹⁵, ויתירה מזו: "כאילו עובד עבודת כוכבים. . . כפר בעיקר"¹⁶.

ועל זה אמר המדרש שבשעת מכירת יוסף "נתרוקן בורו של יעקב. . . אין בו דברי תורה": אצל השבטים לא חסר ח"ו מאומה מידיעת התורה ולימודה בשעת מכירת יוסף, וגם ע"פ הבנתם לא היה זה שלא ע"פ דין; רק שלגודל מעלתם נחסר אצלם מה"מים" שבתורה – בביטול, ולכן הפס"ד שלהם בנוגע לעונשו של יוסף לא הי' מכוון אל האמת.

וזוהי השייכות המיוחדת בין דרשת חז"ל "מים אין בו נחשים ועקרבים יש בו" לחנוכה (כנ"ל שלפעמים קוראים פרשה זו בחנוכה, ודרשה זו הובאה בגמרא בסוגיא דחנוכה):

כשמזכירים את הנס בהודאה ד"ועל הניסים", אומרים "כשעמדה מלכות יון הרשעה כו' להשכיחם תורתך וכו'". וידוע הביאור בזה¹⁷ שכוונת היוונים לא הייתה להשכיח את בני ישראל מהתורה לגמרי, אלא היוונים הסכימו שילמדו תורה מצד החכמה והשכל שבה, ורק את ה"תורתך" שבתורה – זאת אשר התורה היא תורת ה' רצו להשכיח ח"ו מישראל.

ולכן הם טמאו את כל השמנים שבהיכל, ולא איבדו אותם. דכיוון ששמן מורה על חכמה¹⁸

14) ראה עירובין נד, א: "אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו – תלמודו מתקיים בידו".

15) סוטה ה, א.

16) שם ד, ב. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ג.

17) ראה סה"מ תש"א מאמר ד"ה מאי חנוכה. ועוד. ולביאור ענין זה באריכות ראה לקוטי שיחות ח"ג עמ' 815.

18) ראה הגהת הר"ח לזח"ב קמז, ב. ועוד.

(כידוע ליודעי ח"ן) – לא כיוונו לאבד את החכמה, ורק לטמא אותה ולהסיר ממנה את הקישור והשייכות עם הקב"ה.

גם הנס שעשה הקב"ה לישראל בחנוכה התבטא (גם) בזה שמצאו פך שמן טהור, אף שע"פ דין ה' מותר להדליק אז בשמן שאינו טהור (שהרי "טומאה הותרה בציבור"¹⁹) – כיון שמהות הניצחון דנס חנוכה, ה' הא גופא שהשמן נשאר טהור, וחכמת התורה שלא הופרדה רח"ל מנותן התורה נשארה בטהרתה.

כל זה עולה כפתור ופרח עם העניין המבואר למעלה ד"מים אין בו, נחשים ועקרבים יש בו" – שעיקר התורה הוא ההתאחדות עם הבורא, ע"י הביטול וההכנעה אליו (מים). וכשרח"ל חסר בעניין המים, אזי יש "נחשים ועקרבים" דהיפך הקדושה.

וכמרומו גם בהדלקת נר חנוכה "עד דכליא ריגלא דתרמודא"²⁰, ד"תרמוד" אותיות "מורדת"²¹ – שתיכף ומיד כשמדליקים את נרות המצווה, ומגלים את ה"שמן טהור" – "על פתח ביתו מבחוץ", מיד יתפרדו כל פועלי און ומתבטלים הנחשים והעקרבים המנגדים לאלוקות. ובאור זה מאירים את חשכת הגלות ומביאים את הגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

(19) יומא ו, ב.

(20) שבת כב, א.

(21) עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא. קהלת יעקב ע' תרמוד. ועוד (ראה לקו"ש ח"ה ע' 448 בהערות). וראה לקו"ש ח"ג ע' 811 הערה 3 רמז לזה בנגלה.